

קהילה, התערבות רב ממדית ותהליך ההערכה בחשיבה מערכתית

מירי לוין רוזליס
המחלקה לחינוך
אוניברסיטת בן-גוריון

תכונות פרויקט מורכב ורב ממדי

- פעולה תחת "מטרת מטריה" הצהרתית ואמורפית
- ריבוי מטרות חסרות אחידות
- ריבוי אוכלוסיות יעד
- ריבוי פעילויות והתערבויות
- סדרי יום שונים של גורמים משפיעים
- מסגרת מלאכותית:
 - מטרת מטריה
 - אותו תורם או אותו גוף מפעיל
 - מסגרת גיאוגראפית (כל התוכניות ביישוב)
 - אחידות לכאורה של קהל יעד (כל התוכניות לגיל הרך)

הפרויקט הרב ממדי

- מטרה: להגביר אוטונומיה של תושבים ביישוב
- 7 תוכניות שונות (התערבות ביתית גיל 0-3; זרימה חופשית, גיל 3-8; אמהות מנותקות; משחקיות בטפ"ח וקופ"ח, נערות בסיכון; גננות; בתי ספר קהילתיים)
- שתי אוכלוסיות יעד נוספות:
 - 20 המדריכות הסמך מקצועיות
 - כל בעלי התפקידים החשובים ביישוב (מנהלי מחלקות בעירייה, מנהל עמיגור, מנהל סניף הביטוח הלאומי, מנהלת לשכת התעסוקה, מנהל המתנ"ס המקומי, ראש המועצה).

האתגר

לאחר ארבע שנים של הערכה קונבנציונאלית של התוכניות השונות, כל תוכנית בנפרד, פנתה אלי מנהלת הפרויקט בבקשה לבדוק את ההשפעה המצטברת של הפרויקט ותוכניותיו השונות על היישוב.

פתרון אפשרי אחד: גישת המערכות

- מערכות הן מסגרת מושגית אנליטית, כלומר, אופן חשיבה על וניתוח של תופעות מורכבות של מציאות. הן אינן המציאות עצמה [נוסח לראשונה ב-1928 ע"י Bertalanffy]
- גישה הוליסטית במהותה שבמרכזה תפישת עולם הרואה את העולם במונחים של תהליכי חליפין, יחסים הדדיים של סיבה ותוצאה, ואינטגרציה מוכללת = שלם שהוא שונה מסכום חלקיו.
- הנחת הסיבתיות כמשהו שניתן להבנה מעצם הבנת המכלול, ושלא נצרך להוכחה.

תכונות המערכת

- חשיבה על מערכת היא טלאולוגית – למערכת יש מטרה
- חשיבה על מערכת שואבת פנימה (sweep-in) מה שיותר אינפורמציה, לצורך הגברת ההבנה.
- שתי הפעולות הקודמות מאפשרות "לצייר גבולות" של מערכת ולהגדירה כמערכת 'פתוחה' או 'סגורה'.
- ציור הגבולות הוא סוגיה אתית [מי בפנים ומי בחוץ, ומה מרוויח או מפסיד עקב כך].
- למערכת תת מערכות והיא בדרך כלל תת מערכת של מערכת גדולה יותר.

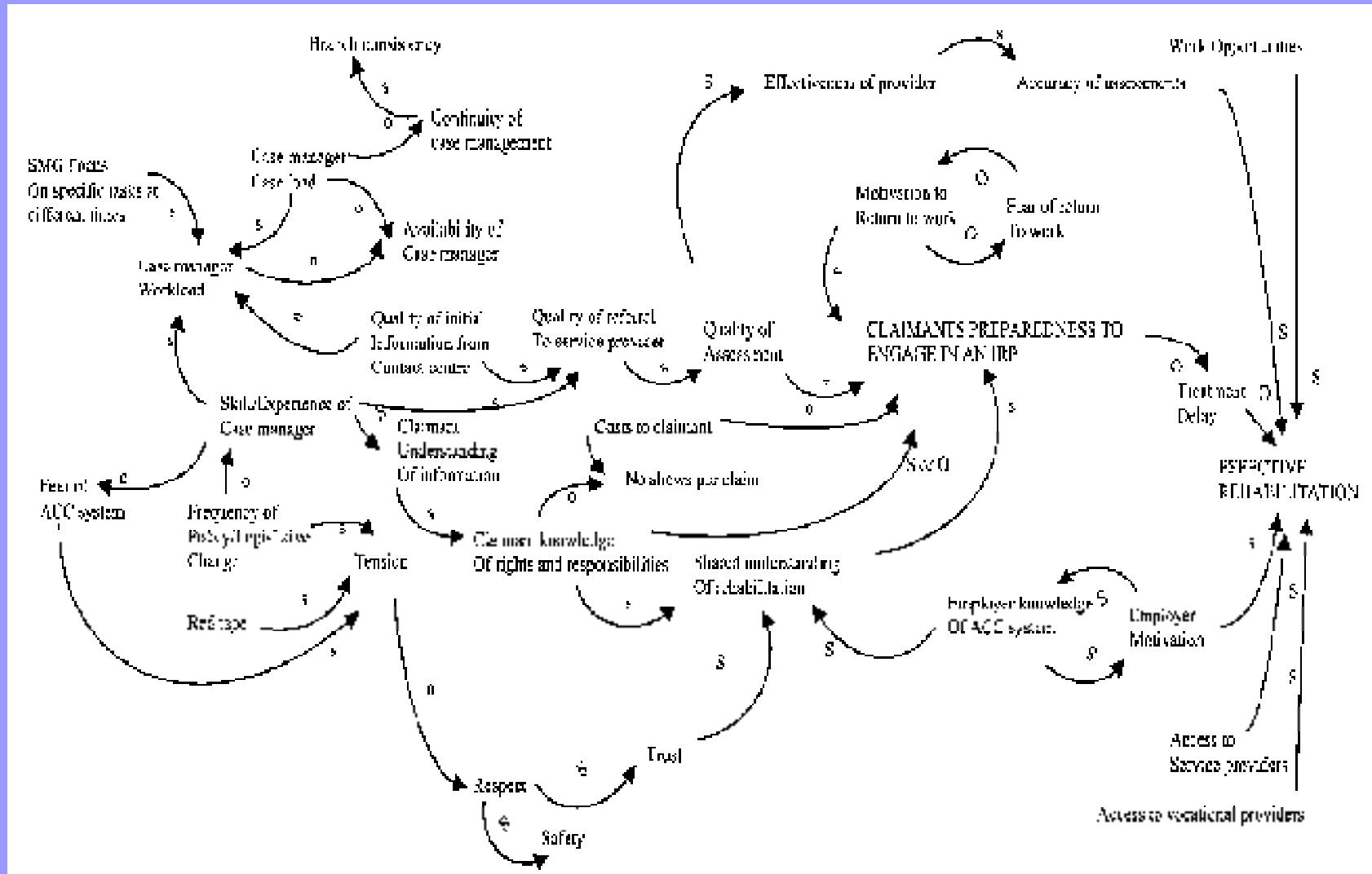
תכונות המערכת (המשך)

- התהליכים המערכתיים הם יחסי חליפין קיברנטיים (מפוקחים על ידי המערכת באמצעות חילופי אינפורמציה וחומר/אנרגיה).
- מערכת צריך "לקלוף" (unfold) על מנת למדל נושאים, דילמות, תהליכים ומושפעים (לטוב ולרע).
- היכרות עם חלק מהמערכת יכול לתת לנו מושג על המערכת כולה.
- תת מערכות ורכיבי מערכת מקבלים משמעות שונה או משתנים עם כניסתם או יצאתם מן המערכת. הם בדרך כלל תלויים ביניהם (שינוי באחד משנה משהו באחרים).

מספר מושגי ייסוד

- יסוד (**element**) – כל ישות שניתנת להבחנה במערכת
- תבנית (**pattern**) – יחסים בין שני יסודות או יותר
- אירוע (**event**) – שינויים בתבנית שחלים לאורך זמן
- יחסי גומלין (**interaction**) – מצב שבו שינוי ביסוד אחד או יותר גורם לשינוי ביסוד אחר או יותר.
- רכיב (**component**) – יסודות שנמצאים באינטראקציה אחד עם השני
- פרקטלים – מערכת משתנה כאשר אנחנו מסתכלים עליה
- לוגיקה מעורפלת (**fuzzy logic**) – הקושי להגדיר קטגוריות
- שיווי משקל סטטי/דינאמי (**static/dynamic equilibrium**) – מצבי איזון של המערכת.

איך נראית מערכת (sweep in)

פענוח המערכת

תהליך הבנת הסדירויות בכאוס:

1. החלטה על גבולות – [היישוב כולו + הפרויקט]
2. הגדרה של מטרה או נושא = מוקד [אוטונומיה]
3. זיהוי מוקדי שוני משמעותי שיפעילו תהליכי חליפין [פרויקט מול קהילה; נותני שירותים מול מקבלי שירותים]
4. זיהוי פעילויות מכוונות סביב המוקד הזה [בניית מודל]
5. בדיקת המציאות מול המודל על מנת לזהות שינויים אפשריים שיתרמו לפתרון הבעיה או לשיפור

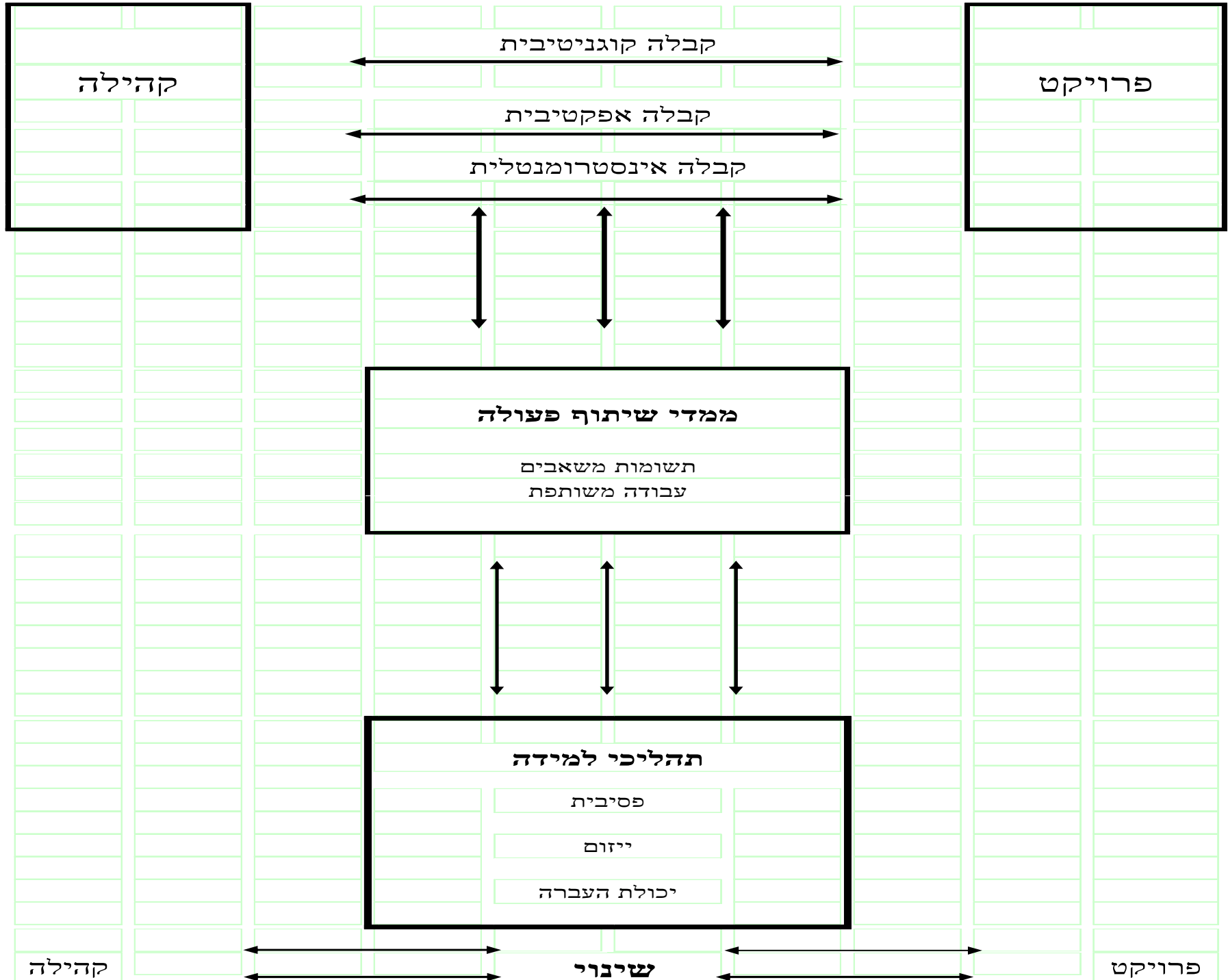
תהליך בניית המודל

המודל נבנה באמצעות מידע שנאסף במשך ארבע שנים:

1. הגדרת התהליך לקראת אוטונומיה כתהליך למידה [הגדרה שנראתה לי יעילה]
2. זיכור אותו מידע שנוגע לרכישת אוטונומיה
3. למידה משמעותית של אוטונומיה מחייבת יכולת העברה למצבים שונים.

נבחר מודל למידה תלת שלבי:

- למידה פסיבית – הבחנה של חומר חדש מחומר קודם והבנתו
- יכולת ייזום – יכולת שימוש בנלמד באופן שנלמד
- יכולת העברה – יכולת להשתמש בנלמד במצבים אחרים ושונים

קהילה

פרויקט

קבלה קוגניטיבית

קבלה אפקטיבית

קבלה אינסטרומנטלית

ממדי שיתוף פעולה

תשומות משאבים
עבודה משותפת

תהליכי למידה

פסיבית

ייזום

יכולת העברה

קהילה

שינוי

פרויקט

ממצאים בקיצור

הממצאים אוששו את הנחות המודל:

- עבודה משותפת נמצאה אצל אלו שכל ממדי הקבלה שלהם היו חיוביים.
- למידה ברמת העברה נמצאה רק אצל אלה שעברו תהליכי עבודה משותפת

דוגמא לממצאים מפתיעים

- חלוקת הקבוצות לאלו שנעשו יותר אוטונומיות ולא לה שלא אינה דווקא לפי התוכניות השונות, אלא לפי תפקידיהן ומידת מעורבותן בתוך התהליך [חלק מהפונקציונרים, מדריכות, מנהלי בתי"ס, אחיות טפ"ח]
- הממצאים מראים הבדלים מעמדיים/תרבותיים שמשפיעים על הקבלה. [המודל לא בדק תנאים להשפעה אלא רק את הדפוסים שלה].
- שאלות מחוץ למוקד של המודל המסוים הזה, אבל שוות בדיקה נוספת: [התנאים שמקדמים קבלה ברמות השונות]

מה נלמד על יעילות גישת המערכות להערכת פרויקטים הטרוגניים?

- תהליך ה-sweep in והגישה ההוליסטית מחייבים להתייחס לכל התוכניות, סביבתן והקשרן כאל שלם אחד, ולחפש סדירויות וחוקיות בשלם הזה [מחייב "לצאת מהקופסה" של התוכנית].
- אין "אמת אחת" ניתן לנתח באופנים שונים [מאפשר יצירתיות ונקודות מבט שונות]
- נחשפו סדירויות מעבר לתוכניות [מבט כללי על היישוב], וגם כאלה שמחוץ לתוכניות [יחס לציבור פונים].
- מאפשר הכללת מסקנות [על מה חשוב לשים דגש בהתערבויות שמנסות "ללמד" משהו].
- העלה שאלות שהן מחוץ לשדה הראיה של המודל עצמו
- חיסכון ופרסמוניות

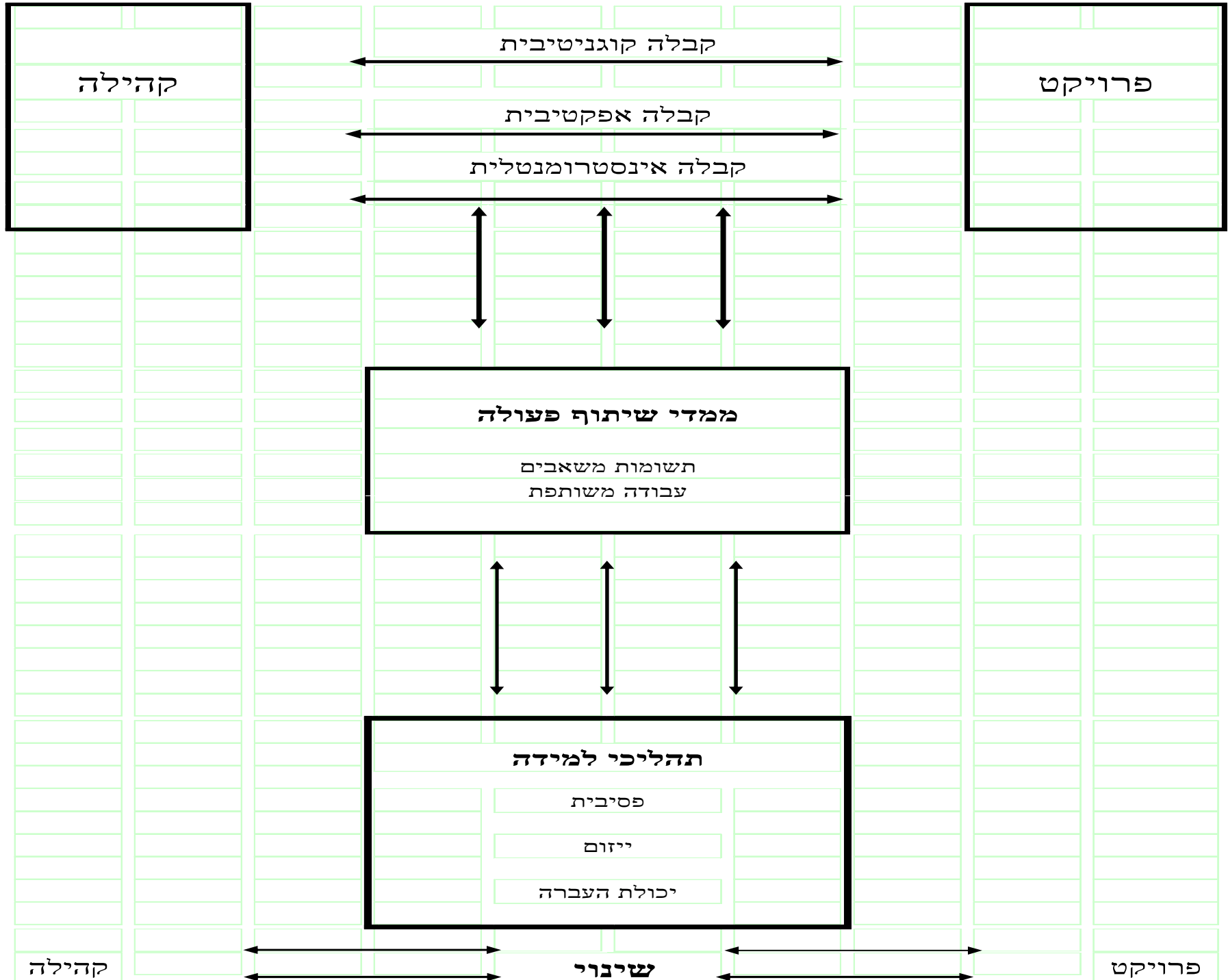
חיסרון עיקרי

מערכות הן על פי הגדרה זורמות ומשתנות תדיר, בדיקה היא תמיד בנקודת זמן.

אם הבדיקה נעשית במערכת "בשלה" לעיתים מאוחר מדי. במערכת "צעירה" קשה יותר לנבא.

על המודל עצמו

- לכאורה אנטיתזה לגישה, לכאורה ליניארי ומצטבר. למעשה רק הציור הוא כזה. כל התהליכים משחזרים את עצמם כל הזמן.
- למרות היותו ליניארי ומצטבר לכאורה, איפשר המודל בדיקת סדירויות שמופיעות בתוך מערכת מורכבת וכאוטית
- הגיון החקר הוא **אבדוקטיבי**: הפיכת מסקנות ראשונות (ממצאי הערכה) להשערה, בדיקה באמצעות המודל ויצירת השערות חדשות להמשך בדיקה.

קהילה

פרויקט

קבלה קוגניטיבית

קבלה אפקטיבית

קבלה אינסטרומנטלית

ממדי שיתוף פעולה

תשומות משאבים
עבודה משותפת

תהליכי למידה

פסיבית

ייזום

יכולת העברה

קהילה

שינוי

פרויקט

חן חן

